

Исидора Стојановић, архивист

Историјски архив Београда

Др Никола Фугер¹, учесник и сведок Великог рата у Земуну

Апстракт: Рад представља подсећање на догађаје у Земуну током Првог светског рата, из сведочанства др Николе Фугера. Повод настанка рада је предлог за одликовање др Николе Фугера поводом његових заслуга којима се истакао за време трајања Великог рата, према граду Земуну и становницима Земуна. Захтев је упућен др Милану Костићу, великом жупану Жупаније сремске и града Земуна, из градског заступништва града Земуна, 9. фебруара 1919. године

Кључне речи: Први светски рат, архивска грађа, Земун, др Никола Фугер

Након објаве рата 28. јула 1918. године, за српски народ у Земуну настали су тешки дани. Репресија над становништвом, без осуде или доказане кривице, одмазде и интернације постале су свакодневница у животу Земунаца.

Нарочите последице Земунци су осетили након офанзиве српске војске у Срему, септембра 1914. године.²

Како се градска власт носила са свим дешавањима у Земуну током Великог рата, известио нас је др Никола Фугер, који се за све време трајања рата налазио у њему.³

Ко је био др Никола Фугер?

Рођен је 2. јуна 1877. године у Сиску.⁴ Гимназију је завршио у Винковцима, а права у Прагу и Загребу. Промовисан је за доктора права

¹ Dr Nikola pl. Fugger

² Проф. Др Слободан Бјелица, *Страдање Срба у Срему 1914.* и Јелена Јовановић, Тијана Ковчић, Вељо Поповић, Исидора Стојановић, *Београд у Првом светском рату – Тематски водич кроз фондове и збирке Историјског архива Београда*, Зборник радова са Међународне конференције *Архив, медији и култура сећања у Првом светском рату*, Нови Сад, 29-30. октобар 2014; Тоша Искруљев, *Распеће српског народа у Срему 1914. године и Маџари*, Прометеј, РТС, Нови Сад, 2014.

³ Архивска грађа, на основу које је настао рад, налази се у фонду Земунски магистрат (1751-1934), који се чува у Историјском архиву Београда.

11. марта 1901. године. За градског већника (сенатора) у Земуну изабран је 28. априла 1901. године.⁵

Први светски рат провео је у Земуну.

Након завршетка рата из *уред*а *Градског заступства* у Земуну забележен је предлог за одликовање др Николе Фугера, великом жупану, *препоручено*.⁶

Др Милану Костићу, великом жупану Жупаније сремске и града Земуна, у Митровици, упућена је молба 9. фебруара 1919. године, у којој су наведене, и истакнуте заслуге којима је др Никола Фугер задужио град Земун и његове становнике. У њој је, осим тога, испричана и сачувана кратка историја једног града, страдања његових становника за време Великог рата:

У целом подручју области Хрватске и Славоније није ниједан град био у толикој мери задешен ратном несрећом као град Земун, који је био у непосредном ратном подручју месецима и чије је становништво, а нарочито оно српског имена и православне вере било изложено нечовечном прогону аустроугарских војничких власти. У таквим приликама, где су Срби и родољубиви Хрвати а особито они, који су били већ отпре познати као пријатељи нашег народа српског имена и заступали мисао народног јединства Хрвата и Срба, безобзирно прогањани и стајали у највећи опасностима, било је мало људи, који су ствар прогањаних Срба узели за своју и заштићавали Србе. Један од тих ретких људи, који је био пријатељ и заштитиник нашег народа српског имена јесте др Никола Фугер, градски већник у Земуну.

Он је својим радом као градски већник настојао у првим данима рата ублажити све оне невоље, које су задесиле наш народ, за време евакуације Срба из Земуна излазио им је у свему у сусрет, а када се је 1916. године наш народ српског имена вратио са евакуације кућама, он је све своје одличне управне способности ставио у службу моралне и

⁴ Отац Фрањо Фугер (Franjo Fugger) (Загреб, 3. јануар 1846. - Земун, 8. јул 1914.), ветеринар, воћар, повртлар, виноградар, узгајивач индустријског биља, просветни и културни радник; мајка Цецилија (+1942). http://hr.sciencegraph.net/wiki/Nikola_Fugger.

⁵ ИАБ, ЗМ, к 3607, 2/1919.

⁶ *Бр.2, 7.2.[1919], из уред*а, *Др Фугер Никола, предлог за одликовање, вел.[иком] жупану препоручено, 9.2. [1919], 2/1919, ИАБ, ЗМ, инв.бр.477 – Поверљиви деловодни протокол кр. Владиног повереника за град Земун, 1917-1919 [Präsidial (reservat) protokoll, pro annis 1917-1919, № 1-20; 1-31; 1-120].*

господарске успоставе настрадалог српског становништва. Тим својим радом ублажио је многу и многу невољу, подигао морално и господарски не само саме поједине породице него цело друштво и омогућио боље одношаје између оног становништва, које је било евакуирано, и онога, које је невоље рата поднело у Земуну.

Када је дошло време народном покрету у јесен 1918. суделовао је у њему др. Никола Фугер најагилније као тајник овдашњег месног извршног одбора народног већа, па се његовом деловању у то време и ранијем његовом раду на пољу јавне управе имаде много захвалити, да је Земун без знатнијих жртава провео дане народног преврата до доласка српске војске. Тај његов ... заслужује тим веће признање, што образовање месног одбора народног већа у Земуну пада у време, када је Земун био препун немачке и аустроугарске војске.

Након доласка српске војске имао је др Фугер најјаче заслуге око увлачења војске, њезине прехране, уређења ратних давања и саобраћајних средстава.

Тим својим радом задужио је он не само град Земун него и целу нашу државу, којој је одан и привржен свим својим уверењем и којој служи са свима својим одличним способностима.

Радећи годинама на подручју града Земуна као градски већник, др Фугер је повезао сва својства мисаоног. и одличног управника, па је последњих година цела градска управа била под његовим руководством, а целокупно грађанство земунско много цени чиновничке врлине и способности дра Фугера, који у целој Хрватској ужива глас ретко способног и ваљаног управника.

Слободан сам позивом на заслуге које је он стекао на пољу јавне управе предложити, да би др Н. Ф. у знак признања тих заслуга добио превишње одликовање, па ми је част замолити Вас, да бисте у овој ствари изволели даље поступати.⁷

На конститутивној скупштини Заступства града Земуна, одржаној 5. фебруара 1919. године, присутнима се обратио, као председавајући, др Милан Костић, краљевски велики жупан за Жупанију сремску и град Земун. Он се, пре свега, осврнуо на период који је претходио: Велики жупан прије избора начелника изразује захвалност и признање градског становништва, које је до сада пожртвовано у интересу града и

⁷ ИАБ, ЗМ, к 3607, 2/1919.

*грађанства вршило службу, а напосе изражава признање градском вијећнику др Николи Фугеру, којему град Земун дугује највећу захвалност за његов одличан и успјешан рад и прије а нарочито у задњим тешким годинама рата, што је заступство узвратило одушевљеним усклицима признања...*⁸

На истом заседању за градског начелника изабран је др Светислав Поповић, а у *Карностни (дисциплинарни) одбор* изабран је градски већник др Никола Фугер (за заменика је изабран градски већник др Ђуро Котур).

Такође, на истој седници (5. фебруар 1919.) одлучено је да се формира посебан *Одбор* који би испитао пословање Градског поглаварства *за време обуставе градске самоуправе*.⁹ Делокруг Одбора био је да се испитају све уредбе и одлуке поглаварства које су донете, нарочито у вези са финансијском управом (стање градских финансија и градске имовине), све промене статута, издавање нових статута, као и постављење чиновника и службеника.

Прва седница *Одбора ad hoc* за испитивање деловања градског поглаварства *за време комесаријата*, одржана је 8. марта 1919. године.

Свој извештај поднео је др Никола Фугер.¹⁰

Пре свега, др Никола Фугер обавестио је Одбор о томе да је 28. јула 1914. године, када је проглашен рат, градска аутономија у Земуну престала да функционише. Последњу редовну скупштину Градско заступство сазвало је 25. јуна, а ванредна скупштина која је сазвана 30. јуна 1914, поводом смрти Фрање Фердинанда, била је последње окупљање градских челника, јер скупштина више није сазивана.

Проглашењем мобилизације, градски заступници Фрањо Јенч¹¹, Јован М. Лазић, др Милан Црлењак, Стјепан Русињак, Мартин Сајер,¹² Живко Јовановић, Матија Дорнштедер¹³ и Милорад Марковић, прикључили су се војсци. Градски заступници прота Паја Милин, Петар Јеловац, Миша Пешић, др Јован Радивојевић, Јован Живановић, Влада Јовановић и Наум Савић, ухапшени су или узети за таоце.

⁸ ИАБ, ЗМ, к 3607, 30/1919.

⁹ Од септембра 1914. до фебруара 1919. године.

¹⁰ ИАБ, ЗМ, к 3607, 63/1919.

¹¹ Franjo Jentsch

¹² Martin Sajer

¹³ Matija Dornstädter

Управу града преузео је градски већник др Ђуро Котур, када је 7. септембра 1914. године *на основу одредбе више власти*, градски начелник др Петар Марковић са већим делом чиновништва градског поглаварства *оставио Земун*.

Са српском војском која се 14. септембра 1914. године повукла из Земуна пошло је 600 грађана, а од градских чиновника градски већник др Ђуро Котур, др Лука Ристић, Петар Ђурић, Ђока Теодоровић, Мика Ковачевић.

Остали чиновници вратили су се у Земун 22. септембра 1914. године.

На челу привремене управе до 28. септембра 1914. године налазио се др Никола Фугер.

Иван Маковец¹⁴ је функцију владиног повереника за град Земун обављао од 28. септембра 1914. до 23. децембра 1918. године, када је именован за поджупана Жупаније сремске.

За владиног повереника за град Земун тада је изабран др Никола Фугер и ту је функцију обављао све до формирања нове власти 5. фебруара 1919. године.

У вези са положајем градског поглаварства за време рата, др Никола Фугер у свом извештају наводи да је био изузетно тежак и да је сва власт била у рукама полиције и војске. Када је одређена евакуација српског становништва из Земуна, 26. октобра 1914, иако је владин повереник протествовао, отишли су из Земуна и градски чиновници Белизар Стојчић, Т. Вукајловић, Јован Јовановић, Јован Бобић, Ст. Субић, Петар Љубинковић, Стеван Пештанац, Лаза и Жика Милошевић, Никола Јовановић и други.

Према попису од јануара 1915. године у Земуну је остало свега 6.028 становника.¹⁵ Према попису из 1910. године укупно је било 18.397 становника (17.103 цивилног становништва) тако да је 11.073 становника било у прогонству, добровољно одсутно или мобилизовано. На основу молби за помоћ становника који су отерани у евакуацију, градско поглаварство је сазнало где се налазе и, по могућности, пружало им је помоћ. Доста је оскудевало и само становништво које је остало у Земуну, како у несташици животних намирница тако и набавци истих.

¹⁴ Иван Маковец изабран је 18. септембра 1914. године за владиног повереника за град Земун.

¹⁵ Тај број чинили су 1326 мушкараца, 2129 жена и 2573 деце.

Што се тиче материјалне ситуације у којој се налази Земун тада, др Никола Фугер наводи да је била изузетно тешка. Привреда је била изузетно ослабљена услед одласка становништва. Ослабљени су приходи градске општине, а порасли су трошкови услед доласка војске, када су исцрпљене све залихе хране, а преостало становништво принуђено је да даје ратне издатке. Услед ратних операција многе куће биле су оштећене, имовина уништена или покрадена. Већина трговаца престала је са радом. Наводи се да је од 283 обртника, 1917. године преостало 83.

Говорећи о општинским приходима и расходима, др Никола Фугер наводи да је најтежа ситуација била у јесен и зиму 1914/15. године. Градска благајна није имала довољно средстава ни за плате чиновницима. Године 1915. и 1916. стање финансија било је још увек неповољно.

У прољеће 1916. репатрирано је српско пучанство, али дошавши кући затекло је пусте и опљачкане домове и радње, те није могло помоћи градску општину, већ је градска општина морала да помогне то житељство, да се економски придигне.

Од Краљевске земаљске владе градска општина је, након многих молби, успела да добије помоћ.

Да се санирају градске финансије подигнут је године 1917. општински намет на 200% и уведене су неке нове даће, а неке старе су повишене...

У извештају који је поднео Одбору, на седници одржаној 11. марта 1919. године, градски већник, др Никола Фугер, навео је неке одлуке Краљевске земаљске владе које су донете за време комесаријата од септембра 1914. до фебруара 1919: да се повисе увезаринске пристојбе¹⁶, сајамске пристојбе, кланичке и вагарске пристојбе, пристојбе за псе. Донети су, такође, и следећи Статути, 1918. година: о прописивању и пробирању најамног филира¹⁷, о градском ратно припомоћном прирезу, о градским пристојбама за јавне точионе, за градске даће од казалишних и кинематографских представа, градски намет на порез од ратних добитака, о преносним пристојбама, осим тога и фијакерски, димничарски и носачки статут, којима су повећане таксе.

¹⁶ таксе

¹⁷ филир - најситнији аустроугарски новац, 1/100 круне; у Мађарској 1/100 форинте.

Разрешени су уговори у вези са *дрвариштем* Виктора Мајсаца¹⁸, уговор са електричном централом донео је повећање пореза у вези са расветом, и тако даље.

У вези са чиновницима наводи поименце све промене које су извршене у току рата, тј. у време трајања комесаријата: о одласку, доласку или постављењу чиновника. *Преко реда промакнути су по овласти кр. Земаљске владе одјела за унутарње послове од 24. јула 1917, број 16251, а уз накнадно одобрење градскога заступства у признање особито равнога и успјешнога службовања у ванредно тежким приликама др Никола Фугер, градски вијећник и др Сава Недељковић, градски физик у VII чиновни разред, Ернест Јурковић, градски порезник и благајник у VIII чиновни разред, а градски канцелиста Матија Јес у X чиновни разред. По овлаштењу кр. Земаљске владе, одјела за унутрашње послове од 24. VII 1917. број 16251 урачунато је гледем на промакнућа свим чиновницима вријеме спроведено у служби од 1. VIII 1914. до 1. X 1916. двоструко.*

На седници *Одбора* која је одржана 29. марта 1919. године, на којој је др Никола Фугер изнео укратко оно о чему је било речи на претходним седницама, градски начелник, др Светислав Поповић, захвалио се Ивану Маковцу и др Николи Фугеру на пожртвованом и несебичном деловању у интересу градске општине.¹⁹

Др Никола Фугер је и након рата обављао високе функције у Градском поглаварству у Земуну и имао значајну улогу у развоју правне регулативе Краљевине СХС, касније Краљевине Југославије.

Наведимо и то, да је, када је Општина Земун 1934. године припојена Општини града Београда, за старешину Градског одељка Општине града Београда у Земуну постављен др Никола Фугер.²⁰

Његов изузетан допринос, и његова преданост у раду, истакнута је и на Првој редовној седници Градског већа Општине града Београда,

¹⁸ Viktor Maisatz

¹⁹ ИАБ, ЗМ, инв.бр.3607, 63/1919.

²⁰ *Наименовање старешине одељка Општине града Београда у Земуну... за старешину одељка Општине града Београда у Земуну одређује се др Фугер Никола, градски виши саветник раније Општине града Земуна, Београд, 1. април 1934, Београдске општинске новине, број 14, 5. април 1934.*

одржаној 3. фебруара 1939. године, на којој је донета одлука о његовом пензионисању, на лични захтев.²¹

Градски већник, др Петар Марковић је, том приликом, *изнео његову дугогодишњу примерну и предану службу у Земунској општини, и доцније Одељку Општине Београдске у Земуну. Г. Марковић је нарочито подвукао научну спрему и образовање др Фугера, истичући да је ту своју спрему ставио у службу Земунске општине и њених грађана, за време од 37 година. Преко тако плодног и значајног рада др Фугера не би требало прећи ћутке, и с тога сматра да у Градском већу треба изразити признање и захвалност овом ретком савесном градском чиновнику.*

На истој седници прочитано је и писмо председника Општине града Београда, Владе Илића, упућено др Николи Фугеру, у коме је, у име Градског већа и своје, изразио признање и захвалност др Николи Фугеру за плодан и савестан рад: *Вашиим повлачењем, рекао је између осталог г. Претседник из градске службе којој сте посветили своје високо образовање, најбоље године живота, своју увек будну пажњу и велики смисао за конструктиван рад, Општина београдска, и нарочито њен Одељак у Земуну, губе ретко савесног радника и вредног васпитача млађих чиновничких генерација.*

Др. Никола Фугер, правник, политичар, бавио се управним правом, општинском самоуправом и финансијама. Написао је више закона. Учествовао је на многим скуповима и држао предавања: о Закону о градовима и Закону о комуналним финансијама, спровођења Грађевинског закона.²² Писао је за многе часописе, од 1903. до 1942. године.²³

Умро је у Земуну 19. септембра 1942, у 65-ој години.²⁴

Сахрањен је на Земунском гробљу у породичној гробници.²⁵

²¹ ИАБ, Књига Записника одлука Градског већа града Београда, инв.бр.85, 1938/39, стр.143, 147, 201-203.

²² Општинске новине, Београд, 1. јун 1933, стр 73.

²³ http://hr.sciencegraph.net/wiki/Nikola_Fugger

²⁴ *Разгледач мртваца др Чучковић у Земуну, др Никола п.л. Фугер, римокатолик, градски виши савјетник, Земун, 65 година, неочењен, место смрти Дубровачка бр.7, умро 19.9.1942. у 4h, датум сахране 20.9.1942. у 16h, узрок смрти Carcinoma ventriculi, Земун, 20. септембра 1942, др Чучковић, ИАБ, 220 (Котарски суд у Земуну), инв.бр.2555/1942.*

²⁵ Земунско гробље, парцела 19, гроб 290.

Сажетак: Објавом рата 28. јула 1914. г. за српски народ у Земуну настали су тешки дани. Репресија над становништвом, у виду одмазди и интернација, оставила је неизбрисив траг у историји овог града. Један од оних који је, као градски већник, био присутан у Земуну од почетка до краја Великог рата, био је правник др Никола Фугер. Др Н. Фугер рођен је 2. јуна 1877. г. у Сиску, а у Земуну је провео радни век. У молби за одликовањем др Николе Фугера, од 9. фебруара 1919, из уреда Градског заступства у Земуну, наводе се његове заслуге према српском народу за време Првог светског рата, којима је задужио „не само град Земун него и целу државу“. У својим извештајима, које је поднео Градском заступству марта 1919, Др Фугер је изнео рад Градског поглаварства за време Комесаријата у периоду 1914-1918. Поменути извештаји садрже податке о дешавањима у Земуну за време Првог светског рата. Пензионисан је, по својој молби, 3. фебруара 1939. године. Тадашњи председник Општине града Београда, Влада Илић, упутио је др Николи Фугеру, у име Градског већа и у своје име, признање и захвалност за плодан и савестан рад. Др Никола Фугер умро је у Земуну 19. септембра 1942. године.

Dr Nikola Fugger, a participant and a witness of the Great War in Zemun

Summary: After the declaration of war on July 28th 1914, difficult days began for Serbian people in Zemun. Repressions, retaliations and internments of the citizens, had left everlasting trace in the history of this city. One of the citizens who lived in Zemun from the beginning until the end of the Great War was a city councilor and a lawyer Dr Nikola Fugger. Dr Fugger was born on June 2nd 1877 in Sisak, and spent his professional life in Zemun. The application of the City Council of Zemun concerning the decoration of Dr Nikola Fugger from February 9th 1919, described all his merits for helping Serbian people during the First World War, “and not only the city of Zemun, but the whole state owed him gratitude”. In his reports to the City Council of Zemun in March 1919, Dr Fugger presented the work of the City Council during the period of the Commissariat between 1914 and 1918. Those reports contain information on events occurred in Zemun during the First World War.

He was retired on his own request, on February 3rd 1939. The President of the Municipality of the City of Belgrade at that time, Vladallic, paid respect and expressed gratitude to Dr Nikola Fugger in the name of the Municipality and in his own name, for his conscientious work. Dr Nikola Fugger died in Zemun on September 19th 1942.